

prikaza obiteljske svakodnevice. Tekst je ispisan s mnogo senzibiliteta i empatije, ali istodobno svakodnevicu prikazuje u svoj njezinoj prijepornosti, kompleksnosti i slojevitosti svojstvenima ljudskim zajednicama.

Nevena Škrbić Alempijević

Rahela Jurković:
Otoče moj lipi

DOI: 10.17234/SEC.35.13

Zagreb: Asesor, 2023., 270 str.

U Zagrebu je u svibnju 2023. godine u izdanju nakladnika Asesor objavljena knjiga '*Otoče moj lipi*'. Autorica knjige je dr. sc. Rahela Jurković, koja je od doktorskoga studija na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu znanstveno usmjerena prema kulturnoantropološkim temama. Nastavljajući se na njezine prethodne radove vezane uz uključivanje osoba pod međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo, knjiga '*Otoče moj lipi*' aktualizira pitanja vrijednosti hrvatskoga prostora, vremena i ljudi. Odrednice su to koje predstavljaju izazov svakom antropologu istraživaču.

Knjiga uz predgovor, uvod i zaključak sadrži dvadeset i jedno poglavlje. Svako od njih označeno je samo rimskim brojem, bez naslova, kako se čitatelju ne bi sugeriralo što će u poglavlju pronaći. Prije uvoda čitamo pjesmu otočanke Marije (Marice) Bačinić "Otoče moj lipi" – pisana je u dijalektu, a prema pjesmi je i knjiga dobila naslov. Zatim je otisnuta karta otoka Pašmana sa svim toponimima te susjednim priobalnim mjestima prema kojima Pašman gravitira geografski, povijesno i gospodarski. Upravo ta dva elementa simbolično predstavljaju i osnovni metodološki pristup korišten u predstavljanju otoka Pašmana i njegovih ljudi. Zemljopisna karta kao faktografsko polazište terenskoga istraživanja te pjesma koja u lokalnom idiomu izražava snažnu emociju ljubavi prema Otoku – pokazatelji su da je knjiga nastala na dokumentiranoj građi uz osjećaj privrženosti prema Pašmanu i ljudima, koji se razvio kod autorice tijekom trogodišnjega istraživačkog rada.

Autorica je od 2020. do 2023. godine provela kulturnoantropološka istraživanja kvalitativnim metodama polustrukturiranih i otvorenih intervjua s četrdeset osam otočana. Svi su intervjui snimani i transkribirani. Koristeći sudioničko promatranje, vodeći dodatne bilješke i fotografirajući, dobila je bogatu građu za analizu i prezentaciju otoka Pašmana. Stoga ova knjiga predstavlja autoetnografski rad obogaćen autoričinim dojmovima i

doživljajima, što ga svrstava u znanstvenu publikaciju pristupačnu širokom krugu čitatelja. Uz to, autorica je obrazovanjem i povjesničarka umjetnosti te su i ta njezina znanja utkana u poglavlja knjige, od kojih je jedno (XIII.) potpuno posvećeno upravo otočnim spomenicima kulture i umjetnosti.

U prvom poglavlju dobivamo osnovne podatke o otoku i mogli bismo ga nasloviti – Pašman geografski, demografski i komunikacijski. Nalazimo imena svih otočnih mjesta, njihov položaj, broj stanovnika, međusobnu udaljenost te povijest Pašmana 20. stoljeća. Poglavlje završava podacima o turizmu i ulaganjima kako bi se privukao što veći broj turista, ali se otvara i vječna tema otočnih stanovnika, a to je obećana izgradnja mosta prema kopnu, koja ne ulazi u realizaciju. Autorica uočava jednu nelogičnost u broju noćenja na otoku Pašmanu, koja iznosi u prosjeku nešto više od devet noćenja po turistu. To je izuzetno visok broj s obzirom na slabu ponudu kulturnih i društvenih događanja kao što su koncerti, izložbe ili kazališne predstave. Autorica zaključuje da otok baštini vrijednosti kojima bi se kulturna ponuda mogla dodatno obogatiti te s tih postavki kreće u terensko istraživanje.

U drugom poglavlju (II.) započinje prikaz mjesta Barotul na Pašmanu. Najprije se iznose opći podatci o izgledu, krajoliku i blagodatima kao što je morsko blato te stijene koje nude mir i skrovitost kupaču i namjerniku. Autorica opisuje prirodni okoliš kako ga vidi svojim okom stranca u mjestu, da bi zatim uočila ono čime mjesto raspolaže, a to su trgovina, boćalište, igralište za djecu, turistički ured... Vođena antropološkim alatima premješta pozornost s prirode i okoliša na ono što je stvorio čovjek, a potom uspostavlja komunikaciju s ljudima kako bi najprije u razgovoru, a zatim i pripremljenim upitnicima, otvarala teme koje su potrebne kako bi saznala sve o kulturi življenja u mjestu. Kroz razgovor s dvama bračnim parovima kazivača, Milićima i Šarićima, doznaje podatke o životu na otoku nekada i danas, a posebno u mjestu Barotul.

U nastavku knjige, svako poglavlje posvećeno je jednom otočnom mjestu kroz koje vode kazivači, uglavnom stariji mještani i zanimljivi ljudi. Teče tako šetnja kroz Mali Pašman, Pašman, Mrljane, Banj, Ždrelec, Ugrinić, Neviđane, Dobropoljanu, Kraj i Tkon. Čitatelj se stalno vraća na zemljopisnu kartu s početka knjige kako bi stekao uvid u prostor i udaljenost pojedinih mjesta te njihov položaj, najčešće u odnosu na Zadar, Biograd na Moru ili otok Ugljan s kojim je otok Pašman povezan mostom. Općenito se na pitanje izgradnje mosta prema kopnu u intervjuima osvrnuo svaki kazivač. Svi dijele uvjerenje da bi iseljavanje s otoka bilo znatno manje kada bi mladi mogli živjeti na otoku i koristiti most za odlazak na školovanje ili na posao u neko veće mjesto na obali.

Izmjenjuju se kroz poglavlja kazivači i iz njihovih osobnih kazivanja autorica oblikuje kulturnoantropološki prikaz cijeloga otočnog prostora. Saznajemo tako da postoji više izvora vode i više naziva za njih: *bušotina*, *gusterna* (ili *gustirna*), "gradska voda" i *vrujljica*

(III. i VI. poglavlje). Koliko je voda bila cijenjena, jer je do nje bilo teško doći, svjedoče opisi žena koje su na glavama nosile *kabal* vode, a ispod *kabla* bi se stavila *spara*, podložak za glavu. U istom poglavlju su detaljni opisi težačkoga života (VIII. poglavlje). U VI. poglavlju saznajemo dijelove i nazive nošnje iz Banja (*gaće*, *žilet* tj. *krožet na botune*, bijela košulja bez *koleta*, crna *jaketa*). Žene su nosile *fuštan* i *travesu*, a na glavi *facol*, tj. rubac koji može biti bijel, plav ili crn (str. 79).

U IX. poglavlju predstavljeno je mjesto Ždrelac. Zanimljivosti iz povijesti gospodarskoga života toga mjesta sežu do 1924. godine kada je postojala poljoprivredna zadruga, uljara koja je kasnije propala, ali tradicija zadruga još i danas živi u Ždrelcu.

Kazivač Stanislav Kuštera iz Ugrinčića, koji je jedini otočni kalafat, graditelj drvenih brodova, otvara temu izrade drvenih brodice kakvih danas više nema, jer je sve prešlo na plastiku. U X. poglavlju objašnjava da je "treva vrsta jedra pa se taj naziv odnosi i na brodić s takvim jedrima, a karakteristično za trevu je da čovjek njime može upravljati sam, što nije slučaj s latinskim jedrom" (str. 127).

U knjizi su kazivači govorili o uglednim otočanima u bližoj povijesti. To su doktor Ivo Pedišić, čije ime danas nosi bolnica u Sisku. Zatim don Marko Cvitanović, ugledni svećenik koji je službovao u mjestu Pašman (III. poglavlje). Iz Pašmana je i kipar fra Joakim Gregov Jaki, koji službuje u Hvaru, a čije su skulpture prisutne na više otočnih lokacija. Zabilježeni su i neki kurioziteti na koje su kazivači skrenuli pozornost, kao na primjer da je prvi automobil došao na otok 1971. godine ili da su djeca u Banju roditeljima, babama i djedovima govorila Vi, pa čak i generacija rođena 1971. godine (str. 88).

Nekoliko je poglavlja u knjizi '*Otoče moj lipi*' autorica posvetila temama od posebne važnosti za otok Pašman. Tako u XI. poglavlju opisuje običaj *neviska koleda*. To je na otoku Pašmanu jedino zaštićeno nematerijalno kulturno dobro na razini države. Običaj je vezan uz mjesto Neviđane i održava se na Badnjak, Staru godinu i Sveta tri kralja. Detalje o porijeklu imena Neviđane, kao i pridjevu *neviska* te detaljan opis samoga običaja uz tekst koledarske pjesme autorica je obradila u XI. poglavlju. Ovo poglavlje predstavlja cjelovit etnografski istraživački zapis.

U poglavlju broj XIII autorica predstavlja crkve otoka Pašmana, jer je na terenu spoznala da svako mjesto koje je obuhvatila istraživanjem, osim Barotula, ima svoju crkvu. Najviše prostora posvećeno je benediktinskom samostanu svetih Kuzme i Damjana na brdu Čokovacte osnivaču reda svetom Benediktu. Tragajući za kulturnim dobrima otoka Pašmana, a slijedeći put benediktinaca do mjesta Tkon, autorica se osvrće i na glagoljaško pjevanje. U istom poglavlju istaknute su i tri umjetnine, slike s Pašmana već poznate hrvatskoj povijesti umjetnosti (str. 177). Prva je Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom, druga je tzv. Tkonsko raspelo iz crkve samostana na Čokovcu čiji autor je Menegelo Ivanov de Canali i treća je Bogorodica s Djetetom iz župne crkve svetoga Tome u Tkonu.

Istraživanju ovih umjetnina autorica je prišla s predanošću povjesničarke umjetnosti i, kako sama navodi u knjizi, bilo joj je izuzetno važno istaknuti o kakvim je vrijednim djelima riječ, stoga navodi: "Na otoku nisam čula da bi se netko hvalio sa slikom iz franjevačkog samostana ili raspelom s Čokovca, koje je naslikao umjetnik početkom 15. stoljeća, čija se jedna slika (poliptih) nalazi u Nacionalnoj galeriji u Londonu. Možda je došlo vrijeme da se to promijeni." (str. 178)

Ovu bi knjigu sigurno dodatno obogatile fotografije koje bi pratile tekst. Njih nalazimo samo na poledini korica, dvadeset pet fotografija, detalja umjetničkih djela ili veduta različitih mjesta, tako da je Pašman diskretno predstavljen i slikom. Na naslovnici knjige slika je koja sugerira pogled kroz otvoren prozor dalmatinske kamene kuće prema rivi, barkama i moru.

Ovom knjigom autorica Rahela Jurković predstavila je javnosti kulturno blago Pašmana, ali je također i stanovnicima Pašmana dala smjernice kako, uz umjetničke i tradicijske vrijednosti koje baštine, učiniti svoj otok još privlačnijim ne samo turistima, nego i onom dijelu javnosti koji cijeni tradiciju sačuvanu u suvremenom načinu života.

Marta Račić

Ana Lemić:

DOI: 10.17234/SEC.35.14

*Sela i stanovi na Velebitu.
Svjedočanstva života od nastanka
do nestanka*

Zagreb: Synopsis, 2023., 848 str.

Sela i stanovi na Velebitu. Svjedočanstva života od nastanka do nestanka drugo je i prošireno izdanje knjige Ane Lemić, duhom mlade umirovljene profesorice matematike i fizike gospičke gimnazije i planinarke. Kao što je sama spomenula na predstavljanju knjige 19. svibnja 2023. na festivalu Brdo knjiga u Samoboru, Velebit kao planinu opjevalo je oko 130 pjesnika, njegov je biljni i životinjski svijet predmet izučavanja već više od stoljeća, opisana je i krajobrazna raznolikost Velebita, međutim, "ostalo je nešto nepoznato, a to je čovjek, čovjek koji je na Velebitu živio valjda otkad je i Velebita. Još su nađeni tragovi u Cerovačkim pećinama, tragovi pećinskog čovjeka, pa su onda bili Iliri, pa su ih pokorili Rimljani, pa su Huni i Avari opustošili sve na što su naišli, pa su se naselili stari Hrvati, a onda zbog turske opasnosti i oni su izbjegli. I kad je minula turska opasnost, onda